

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

TE TOA TAKITINI

NAMA 50.

HASTINGS.

Hepetema 1, 1925.

TE TOKOMAHA O TE IWI MAORI.

KUA tirohia e Atirikona Hapata Wiremu te tokomaha o te iwi Maori, a kua wehewehea e ia ki nga rohe Pihopatanga. Pera ano hoki tana whakariterite i te noho a nga pakeha.

Pihopatanga.	Maori.	Pakeha.	Hahi Ingarangi (Pakeha).
Akarana	24,476	370,200	171,363
Waiapu	19,296	108,233	50,666
Wellington (Poneke)	6,891	258,385	117,611
Nelson (Whakatu)	607	72,258	33,545
Christchurch	1,007	208,240	92,395
Dunedin	471	198,521	15,984

Kia ora te Kai-whakaatu i enei kaute, hei maramatanga mo nga morehu tupuna me nga mokopuna e tipu ake nei. *Etita.*

KI NGA TAMARIKI WAWAHI TAHAA.

HE panui tenei ki a koutou. I noho te Advisory Board ki Poneke ki te whiriwhiri mo te whakawhiti ki France (Wiwi) o to koutou ropu whutu-pooro. Kotahi tonu te wahi taumaha:—"Ma te huruhuru te manu ka rere!" Kei te takatu ra o koutou kaumatua.

HUI NUI KI A NGATI POROU.

KO te hui nui o te Motu o te tau e takoto mai nei ka tu ki Tikitiki, Waiapu. Ko te take tuatahi he whakapuare i te whare-karakia whakamahara ki nga hoia o Ngati Porou i hinga atu ki nga marae o te pakanga.

Ko te take tuarua he hui no nga tamariki o te Kotahitanga o Te Aute tae atu ki o ratou hoa e hautu mai nei i nga mahi manui i roto i tena iwi i tena iwi.

Tera e tuturu te Hui nei mo waenganui o nga ra o Pepuere. Taria mai nga whakaatu me nga powhiri.

He mea Panui e Rev. F. A. Bennett, he mea ta e Cliff Press,
Queen Street, Hastings, H.B.

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Te Utu mo te Pepa 10/- i te tau.

Me penei nga reta "*Te Toa Takitini*," Box 300, Hastings.

TE TOA TAKITINI

286

TE TOA TAKITINI. Hepetema I, 1925.

TE OPE MANUAO O AMERIKA.

A. T. Ngata, M.A., M.P.

NO te ata i maanu atu ai nga manua o Amerika. i peka mai nei ki Peneke, ka poroporoaki iho te rangatira o tania ope, a Atamira Kunehe:

"E pouri ana o matau ngakau i a matau ka haere nei. Aha-koa te poto o te wa nei. e rua ano nga wiki, kua hohonu rawe ki roto ki a matau te aroha ki a koutou, ki to koutou whenua hoki. . . . Ko te wahi nui rawa ki a matau ko to matau tutatakitanga ki tenei iwi. ka korororero tahi, ka piri he ngakau ki te ngakau, ka whiuwhiu kupu mo nga take o konei. o tua atu hoki, na ka eketia nga taumata e taea ai te titiro whanui. . . . E rua-tekau-ma-rua mano ngaimaua i peka mai nei. i manau-kitia nuitia nei e koutou. Ka hoki nga mano nei. ka korero i a te kite-a-kanohi i ana korero. Ko matau hei kai-kauwhau mo koutou, mo Nui Tireni hoki ki era wahi o te ao."

He maha nga whai-korero, nga mihi hoki a nga apiha o nga manua nei i nga marae o nga motu e rua i tae ai ratau: otira ko nga kupu nunui enei i runga ake nei.

Kei te mohio te iwi i nga kura nei ki nga heke o Ingarangi nana i whakanoho te taha rawhiti o Amerika i mua atu i te taenga mai o Kapene Kuki ki enei motu. Ka tipu mai i kona te momo Ingarihi ki Amerika. No tana wa i a Kapene Kuki ka tipu he pakanga, ko te take he kuare no te Kawanatanga i Ingarangi ki nga whakaaro o ona uri e noho ra i Amerika. ka tonoa kia utu takoha, kaore ra hoki he mangai o Amerika i roto i te Paremata o Ingarangi. I hinga a Ingarangi i tena pakanga, ka wehea a Amerika hei whenua motuhake. ka whakaturia tona Kawanatanga. ka hangaia ona ture, ka whakahaere ana tikanga hei painga mona. Na ka takoto mai i reira he tauira mo nga koroni a Ingarangi i whakanoho ai i muri mai nei. ara, kia tae ki te wa e pakari ai ka tuku mai ai ki tena koroni, ki tena koroni i te mana ki te whakatu Kawanatanga. ki te hanga ture, ki te whakahaere tikanga mo nga take i pa motuhake ki a ratau, kia taake rawa ake ai ratau i o ratau rawa, na ratau ano, ara na o ratau mangai i roto i to ratau na Paremata. Tae rawa mai ki te wa i noho nui ai te Ingarihi ki

Ahitereria. ki Nui Tirenī hoki kua marama te kaupapa, na e tu nei to tatau nei Paremata, e hanga nei i nga ture mo nga iwi o enei moutere.

Na, ka tipu i konei te Marikena hei iwi nui, hei iwi whai rawa, hei iwi kaha i te ao. Ko te kaupapa mai ia o te iwi he Ingarihi, ko te reo he pera, ko nga tikanga, ko te kaupapa o nga ture, o nga whakaaro, o te noho a te iwi, o nga mahi, o nga whakahaere, i tipu mai ano i nga heke o Ingarangi. Engari ko nga mea o tawahi mai i hemanawa ai ratau i whakarerea atu.

Na, he whenua nui a Amerika, he whenua hou i te wa i whakanohia iho ai e te Ingarihi. Ka puhake mai ki reira era atu iwi o Oropi, te Tiamana, te Itari, te Ruhia, nga iwi kiri-ma katoa o te ao, e kimi ana i te wahi mahorahora: he paheke mai i nga ture taikaha, i nga whakamamaetanga a nga kingi. Ko etahi he potiki no nga kawai rangatira, ka tau nga rawa ki nga matamua, ka whiua ki te ao kimi ai i te ora. Ko etahi i takina e nga rongu o te whenua hou, o te whenua kei te papatipu tonu ona ngahere, ona rawa kei te kopu o te whenua. Ka ngahau nga tai-tamariki o ia iwi, o ia iwi, te hunga hihiko nga ngakau ki te whakatipu hou i nga mahi a o ratau tipuna ki te papatua nei. Ko te hunga i pakanga ki nga ture taimaha o o ratau na whenua tipu, ko te hunga i hoha ki nga tikanga whakariharia a nga kingi, a nga ariki, ko ratau enei nana i whakanoho a Amerika. Na, ka pokedokea nga toto o nga iwi maha, ka whakaranua tetahi ki tetahi, otira ko te ia o ana toto ko tera ano i maringi mai ra i Ingarangi. Haunga hoki te iwi kiri mangu o Awherika mai, i haere pononga mai era ki Amerika, hei taurekareka mahi i nga mahi o nga repo, o nga whenua wera, e kore nei e taea e te iwi kiri-ma. Kei wahi ke i a ratau tenei korero. I te tau i wehe atu ai Amerika i Ingarangi e toru ano miriona te tokomaha o nga Marikena: na, kua tipu i naianei ki te kotahi-rau-tekau-ma-rima miriona!

I ahu mai ra te ope manua o nei i nga miriona kotahi rau nei, a ka hoki atu te rua tekau ma rua mano ra ki a ratau korero atu ai i te ahua o Ahitereria, o Nui Tirenī, o nga uri hoki a enei o nga heke mai o Ingarangi.

Kaore ano i mahia te pawa o nga pu repo i te pakanga nui ka taha ake nei, kaore ano i ata tau te rangi marie ki nga iwi, ka tantapatia e nga matakite tera e whitia mai ki tenei moana, ki te Moana-nui-a-Kiwa nga pakanga nunui o tenei whakatipuranga e heke iho nei. Ka riro ra hoki nga ope manua o te Tiamana, ka memeha a te Ruhia, ka waiho ake i te mata o nga wai ko a te Ingarihi, ko a te Marikena, ko a te Tiapani. Na, kei te taha o te Moana-nui-a-Kiwa e pae haere ana enei iwi e toru, te Tiapani ratau ko nga iwi i piri ki a ia, te Marikena, nga moutere i raro i te mana o Ingarangi. E kore ranei e tautohe-tohe a ona ra? E rere ana nga wai e whai ana ki nga whawha-

rua, ki nga koawaawa hei rerenga; ka titorehia te rakau ka whai ano i te ahua o tona kakano. A, e kore ia nei nga iwi noho apiapi o te ao e konohi ki nga wahi ahua watea o te ao, ki reira whakakainga ai? Ko Ahitereria ra, ko Nui Tirenī, ko era atu o nga moutere o te moana, ko etahi wahi whanui tonu o Amerika kei te tirohia mai e aua iwi noho apiapi ra kei te watea tonu. Na, ko te moana ano he huanui whakawhiti-whiti mo nga iwi nui ki a ratau tumanako maha.

Tera ra nga tohunga o tetahi iwi, o tetahi iwi kei te arohi haere i enei take. Tera pea ona nohanga korero i ona whenua e ki atu ai tetahi ki tetahi: "Kei te maharahara matau ki nga ahua o te ao, kei te awangawanga ki nga ra e heke iho nei. Ara o koutou taina, he kohungahunga, he potiki rawa nei, e whakaririka mai ra i te tai tonga. Haere, whakatakina atu, me kore e kite mai i o ratau tuakana, ka mohio mai he whanau kotahi."

Ehara, he kimihanga tenei na te whakaaro i te tino take i peka mai ai tenei ope manua o nui whakaharahara ki tenei wahi o te ao rere haere ai. He tika ko tetahi wahi nui o te haere, he whakaako i nga heramana, he mea kia matatau nga apiha ki te whekatere-a ropu i o ratau waka i te moana, he whakatangatanga i nga rakau o te whawhai moana.

Ko tetahi mea nui rawa ia ki te whakapiri haere o nga uri i tipu mai ra i te kawai kotahi i Ingarangi, kia tuhonohono nga whakaaro ahakoa wehewehe nga Kawanatanga. E kiia ana hoki, mehemea e whakakotahi ana nga iwi e korero ana i te reo Ingarihi ka takoto noa te ao i te aio.

Ko nga korero ia o te ahua o nga manua o nei, o nga manaaki ki a ratau, o a ratau mihi, kei nga nupepa pakeha ena, e kore e taea te tuhituhi ki konei.

TIRITI O WAITANGI.

(WAHI TUARUA.)

HE TITIRO WHAKAMUA.

Na R.T.K.

(Ko te wahi tuatahi o enei korero kei te Nama 49.)

"Tenei tetahi ui. No te tau 1840 ka hainatia te Tiriti o Waitangi, a ka taka tatou te Maori ki nga whakahaere a te pakeha. I enei tau e 84 e pehea ana ta taua tu Maori i roto i te iwi pakeha?"

"Tuarua: I tenei tau 1924 ahu ake nei mo te 84 tau ka pehea ano ta taua tu ta te Maori i roto i te pakeha?"

—Herepete Rapihana.

Mei, 1924.

E KORO, e Herepete, kua whakautua e au te wahi tuatahi o to ui. Kahore i pakeke rawa te whakautu i te mea e marama ana to taua tu to te Maori mai o te Tiriti o Waitangi ki tenei ra engari i aku korero ko nga mate anake i pa ki te Maori i whakatakina e au kahore nga painga o to taua urunga ki roto o te pakehatanga no te mea he nui nga painga. E kore e nui aku kupu mo te taha ki te whakapono chara hoki tena i te hua no te Tiriti o Waitangi engari ko te painga nui whakabarabara tenei i whakawhiwhia ai te Iwi Maori. Na te Rongo Pai i mutu ai nga pakanga totonui i waenganui i nga iwi i nga hapu Maori; i mutu ai te kai-tangata; i noho ai i runga i te humarie; i au ai te moe. I kiia ra e Te Whakaitihi, "E whakapono e au e Ihu Karaiti, na konei hoki e au e moe noa e te paenga o taku maara e Te Pirahirahi." Na te whakapono i uru ai te Maori he ao hou: i whiti mai ai i te pouritanga ki te maramatanga.

Ko tetahi painga nui i whakawhiwhia e te pakeha ki te Maori ko te kura—he taonga tino nui tenei. Na te kura, na te mohio ki te reo Ingarihi, ki te korero i nga pukapuka, i nga nupepa, a te pakeha, i tiaho ai he maramatanga nui ki te tangata Maori: i whanui ai ona whakaaro, i whakawhaiti mai te ao ki roto o ona kanohi. Ko te tangata kuware, kaore nei i te kura, kahore ano nga kanohi kia titiro noa. Kei te kapo tonu ia. Ko te tino taonga o te matauranga chara i te mea ka te whiwhi ki nga mahi moni no te mea ko nga tangata tino kaka-ma ki te whakaperaunga i tenei aoa i te moni chara i nga tangata matau rawa—ko te taonga nui o te matauranga ko te pikinga o te tangata i te pouri ki te maraau. Ko te tohu rangatira o te pakeha ko toia matau, chara i nga moni. Ahakoa pehea te nui o te moni i te tangata me he mea ia he tutua e kore rawa ia e uru ki te rangai o nga rangatira. Na te Tiriti o Waitangi ka whakaakona a tatau tamariki i runga i te kore uiu. Anei rawa te he he porori no te piki o te Iwi Maori ki te matauranga, ki nga turanga toitei o te pakeha. He tino tamariki rawa o taua tamariki e tau ana ki nga kareti kaore i rite ki te pakeha. Ma nga kareti hoki e tupu ai he tangata nui mo taua mo te Maori—he pihopa, he atirikona, he mahiua tohuaki mo Te Aute, mo Hukarere, mo Tipene, mo Tarakina, mo Wikitoria, mo Waerenga-a-Hikurangi—he taiti, he rahi, he rakuta, he apihia kawaratananga, he aha, he aha. Ka te ahua o te Maori i enei ra pea me nga tangata o Ahipono i whangatia nei e Hamaia hei "tawatapahi rakau hei ahuaa yai," ara hei penunga. Ko te whakanga kura o te ahunga o te pakeha, ko nga Maori hei kaitiaki i te mea he mea o ratou kiri, he paratiri to tatou, ko te tikanga ia ko te Maori ko te tangata whenua hei mahi i te pakeha me ko te ahunga hei penunga, ko te nui o te uiu o te Maori i te he ai ia hei penunga na te ngaronga o nga whenua. He iwi whakahi te Maori i te ki te ngaro tona whakahi ko toia tutatanga toia. I noho aku

NGA PAIPERA HOL. Kua tae mai nga Paipera hau ki a Mihi Wiremu, Hukarere, Nepia. Ko te utu o nga Kiripoi e 8/-, Kiri noa e 5/-.

minamina rawa ki nga tikanga katoa a te pakeha, e kore hoki au e ki he mea pai kia rite tonu te ahua o te Maori ki te pakeha. He orangataikaha te orange o te pakeha; e whakaritea ana e te pakeha te ahua o te tangata ki te mihini e huri tonu nei i te ao i te po, kaore he okiokitanga. He nui nga tikanga papai a te Maori e kore rawa e tika kia ngaro; he nui ano hoki nga tikanga he, he mea pai kia whakarerea. He nui nga tikanga papai a te pakeha he nui ano hoki ana tikanga kikino. He iwi aroha taua te Maori, he iwi atawhai tangata, tena ko te pakeha he iwi whakatangata ke. Ko to te pakeha tino whakaaro ko te moni; e wharikitia ana nga mea katoa ki raro o te kaupapa moni. Ko te tino Maori, ko te tino tangata, ko te tangata e hohou ana i nga tikanga pai ana ake a te Maori me nga tikanga pai a te pakeha.

Ko tetahi pai ano i whakawhiwhia ki te Maori i raro i te Tiriti o Waitangi ko te mana pooti, ko te uru hoki o te Maori ki nga whare e rua o te Paremete. Tokowha nga Maori o te whare o raro tokorua o te whare o runga. I tenei ra ko tetahi o nga minita o te Karauna ara ko Maui Pomare, he Maori, a kua whakawhiwhia hoki ia ki te tohu honore. I tenei ra ano he mana nui to nga mema Maori i te taurite tonu o nga taha e rua e kore rawa te Kawanatanga e whakahawea ki nga mema Maori. Na te mana o nga mema Maori ka pupuri tonu a Te Kooti i te turanga minita mo te taha Maori. He nui nga iwi Maori i te ao kahore i te whakawhiwhia ki te mana pooti.

Na te mana o Ingarangi i hipoki nei i a taua i kore ai taua e raupatutia, e whakataurekarekatia, e era atu iwi kaha; i noho ai taua i runga i te rangimarie. He painga nui whakaharahara tenei. Ko tenei te hua tino nui o te Tiriti o Waitangi ki te Iwi Maori.

HE TITIRO WHAKAMUA.

E ui ana a Herepete, e pehea to taua ahua to te Maori a enci tau e 84 e tu mai nei. He uaua te whakahoki i tenei patai no te mea e titiro whakamua ana ki te takiwa roa, ki nga ra kei te araro tonu, kahore ano kia mohiotia he pehea ra ara he titiro poropiti. Heoi ano ta tatou e mohio ai ko nga mea kua paenga, ko nga mea ranei e kitea ana inaianei.

E pehea to taua ahua a nga tau e 84 e heke iho nei? Ko te mea e marama ana au, e kore e hapa te ngaro, te reo Maori. Kua poriro noa iho te korero a te tamariki i te reo o ratou tipuna; kua whai haere te ahua i te tikanga o te reo Ingarahi. Kahore te reo Maori i te whakaakona ki nga kura, kahore hoki i te whakaakona e nga matua. Ko etahi matua kahore i te pai kia ako a ratou tamariki i te reo Maori. I whakataetae te tamaiti a tetahi Maori matau mo te moni a Te Makarini, he tamaiti matau a e riro i a ia taua moni me i mohio ia ki te reo Maori. I te mea kahore ia i mohio ki te reo o ona matua tango-hia ana e 200 nga maaka. Hei tapiri atu ki te kore e whaka-

akona ki te reo Maori ko te haere ke ki nga kura pakeha, ko te kore e haere ki Te Aute. Ko Te Aute tetahi o nga tino kura o Nui Tireni inaianei. Tirohia a Apirana Ngata, kei te tuku tonu i ana tamariki ki Te Aute, ki te kura i whakaakona ai ia. E whai ana ranei etahi tangata kia nui ake a ratou tamariki i a Apirana?

Ko tetahi mea e kore e taea te kaupare ko te ngaro o te Maori ki roto o te pakeha. Ko te hunga hei whakahohoro i tenei ahuatanga ko te hunga e kore nei e whakaako i a ratou tamariki ki te reo Maori, e tuku ke nei i a ratou tamariki ki nga kareti pakeha. Ko enei tamariki hoki tera e whakahawea ki te Maori. Me ki ake e au i konei ka nui te whai o nga kotiro matatu o toku takiwa he Maori ano he tane ma ratou. ruarua nei e whai ana i te pakeha.

Otira ko te hiahia o Herepete ko te tu o te Maori: e tu rangatira ranei, e tu pononga ranei; e whai-rawa ranei, e noho porohē ranei i te ao. Ki toku whakaaro e kore te Maori e tu rangatira: ko to ratou nuinga hei kai-mahi, hei pononga ma te pakeha. A te wa e tino nui ai te pakeha, e pipiri ai, e tau-tututute ai, ka romia te Maori e te pakeha. Ko te nuinga o te Maori inaianei he kai-mahi na te pakeha a ko etahi kua patipati ki te pakeha, kua rite ki te kuri e tata nei te waero ki tona rangatira. E penei ai te tu o te Maori na te kore whenua. Ko nga hapu anake e mau ana ki o ratou whenua e kore e noho pononga ma te pakeha. Ka mutu tonu te oranga tika mo te Maori ko te whenua anake. Ki te kore tena, hei pononga ia. Ko nga roia, ko nga takuta, ko nga tangata hokohoko Maori e kore e manaakitia e te pakeha a kaore tonu hoki i te manaakitia e etahi Maori. He tika e whiwhi etahi Maori ki etahi turanga nunui o te pakeha engari takitahi nei, ko nga tangata tino matatu. Kaore te pakeha e pai kia whakawhiwhia te Maori ki nga turanga nunui. No te tau 1814 ka u mai te whakapono ki enei moutere otira kahore ano kia maha nga tau i tu ai te kenana tuatahi o te Maori e hara i te mea he kore tangata tika i nga tau maha ka pahure nei engari he kore noa iho i maharatia, he kore no te Maori i hiahiaitia kia tu i nga turanga teitei. He aha te pai o nga kura Maori me he mea he torutoru rawa nga Maori e tika ana hei kai-whakaako? Ahea ano tu ai he Maori hei tiati mo te Kooti Whenua Maori? Kei runga noa atu etahi Maori i etahi pakeha e whakaturia ana hei tiati, ahea ano whakawateatia ai nga tari Maori mo te Maori anake?

E marama ana, e koro. Herepete, kahore taku titiro whakamata mo te ahua o te Maori a enei tau maha e heke iho nei, i te ahua eka engari kei te tumatatenga. No te mea ahakoa kua maturutia te Maori ki roto o te whakapono, o te maramatanga, kei te ao tawhito rawa atu etahi hapu, etahi iwi; kei te kahakihakina noatia e nga whakaakoranga maha, e nga hahi huhua, e nga tohunga tokomaha. Ko te tino hua o enei mea katoa ko te whakataumaha, ko te whakapouri, ko te whakapokaikaha.

i te tangata. E kore te taima raua ko te pakeha e tatari ki nga tangata porori, ki nga tangata auto, ki nga tangata rorirori. No te pakeha enei ra, na reira e mau ki te matauranga o te pakeha. KKaati te maumau taima te maumau moni, ki te iwi waipiro, ki te haurangi, ki te whai tohunga. Whaia te whakapono tika hei tohutohu, hei whakangungu-rakau ki nga matia muramura o te rewera, kia tipu ai taua hei iwi kaha ki te ao, kia hapa ai taku kupu ko te mutunga o te nuinga o te Iwi Maori hei pononga ma te pakeha. He pono te korero ma te tika ka kake ai te iwi.

Ka hoki pea, e Koro, e Herepete, to ui. Ma te Atua te Iwi Maori e okooko ki ona ringaringa e manaaki.

(Ko te mutunga.)

TE TIRITI O WAITANGI.

Na T. Wi Repa.

KO tetahi take hoha tenei a tatau a te iwi Maori. Kua waiho tenei hei kaupapa mo tetahi "hahi" kei roto i a tatau. Ia au e tamariki ana i Te Aute, e rongorongo ana au i tenei take, ko Heretaunga hoki te whenua o nga whakahaere o taua take, ko Te Waipatu te tuunga o te Paremata. Na Henare Tomoana ratau ko ona hoa rangatira o Heretaunga i tiki taua taonga i Ngapuhi, ko Mohi Te Atahikoia raua ko Ihaia Hutanu nga morehu o taua ropu e ora mai nei. Kia ora korua e koro ma, nga morehu kaumatua, nga mangai o te iwi i era ra, nga waihotanga ihe a o korua tuakana. Kia ora hoki a korua tamariki, me a korua mokopuna o te ao hou, e noho mai na i roto o Heretaunga.

Kia hoki ake ki te take o te korero nei, ara ki te Tiriti o Waitangi. He maha nga tangata, tane wahine o tenei takiwa ingoa e mohiotia ana, engari ko te tikanga o ana kupu e toru kaore e mohio he aha taua mea te Tiriti o Waitangi. Ko te kaore e mahio. Pai noa atu hoki au kia kanaka ratau e poro-araa ake he aha rawa ra te tikanga o taua mea o te Tiriti o Waitangi.

Ehara taku i te whakamarama mo taua Tiriti kaore e taea e au tena. Kaore hoki e taea e tetahi tangata e hiairo i te roia. Kaore enei hoki e taea e nga roia katoa.

Ko tenei kupu ko te "Tiriti," he whakamaoritanga o te kupu pakeha, "Treaty." E rongorongo ana tatau i te "Treaty of Versailles," te Kawenata o te whakamutunga o te Pakanga nei a te ao ka hori ake. Tera ano etahi o mua atu: "The Treaty of Berlin," the "Treaty of Utrecht," o whea ake, o whea ake. Te tikanga o taua kupu o te "Treaty," he korero whakapai i waenganui i etahi iwi tangata-ke. Ka mure ta raua pakanga, ka haere ki tetahi wahi i te whanga noa atu "treat" ai. Ka

mutu ka tatu a raua korero, ka whaka kaupapatia ki runga kiri-hipi (parchment). a. ka kiia tena ko te Kawenata o te Tiriti: ara tona ingoa poto ko te Tiriti.

Ko tenei pukapuka ko te Tiriti (Treaty) e tiakina ana e tetahi wahanga o nga ture o te ao: "International Law." Ture whakabaere i nga tikanga mabi, aha ranei, i waenganui i nga iwi he mana ke to tetahi me to tetahi; he kingi ke to tetahi me tetetahi; penoi i te Ingaribi me Te Wiwi; i te Ingaribi, me te Itariana; i te Ingaribi me te Marikena; i te Ingaribi me te Tiamana. Ko tenei wahanga ture kaore e mohio ana nga roia katoa. Tera ano te hunga whiriwhiri o nga roia e kia ana he tohunga mo enei ture: ara ki te reo Ingaribi: "An authority on International Law." Mehemea ki te pa he raruraru ki waenganui i nga iwi nunui o tua o te ao, ehara ma nga roia whakawa haurangi nei, nana nei ranei e tirotiro tana "kehi." engari ma nga tohunga ano o tera wahanga o te Ture. Ki te haere te Pirimia, "te Minita ranei mo nga mea o Waho" (Secretary for Foreign Affairs) ki te whakairo korero Tiriti ki tetahi iwi ke, ka mauria e ia nga tohunga o tenei wahanga ture hei tohutohu ia ia. Kaore he uaua o nga kupu o te Tiriti. Otira, ahakoa ngawari, marama ranei aua kupu ki te titiro atu a te kanohi kuare, kei nga tohunga o nga "International Law," e marama ana mai ona ahua katoa: oia uaua-tanga, ona ngawaritanga ranei. E hara hoki i te mea kei te taha anake ki te Ingaribi aua tohunga. He tohunga ano o tera taha. No reira haere ana mai he matauranga, haere atu ana he matauranga. Kia marama tatou, kere e hiko noa ake ana te Kingi, te Pirimia, te Perchitini ranei o nga iwi nunui, ka tono nga tangata kaore i kurangia, i ata akona ranei ki aua momo Ture, hei tohutohu ia tatou.

Me hoki mai ano tatou ki te Tiriti o Waitangi ko au nei, he tohunga no nga mate e te tinana o te tangata. Kaore tooku oranga, tooku hinengaro i heatu hei ako i nga ture o te tatau whenua. Otira, he mohio au ki te reo Maori, ki te reo Ingaribi, ki te reo Wiwi, ki te reo Ratina, me tetahi wahi paku nei o te reo Kariki. Ahakoa ra enei matauranga, e ki pono ana au, kaore au e kaha ki te whakamarama i nga tikanga o te Tiriti o Waitangi ki tetahi Maori kaore nei, he mohio nooku tera ke atu nga tino whakamarama kei roto kei nga "International Law." Kei roto kei nga "Law Library" o te Motu, a, ma nga tohunga anake ka taea.

Tena pea atu te maha o nga roia e to tatou whenua kaore e mohio ki enei wahanga ture. Ko te take ratou i kore ai e aro ake, ko te hoki to tatou nei whenua e pa atu ana ki nga mehi "Tiriti" i waenganui o nga iwi nunui o te ao. Ko te whenua matou anake, ara ko Ingarangi hei hanga, hei haia hoki i ana

Mo te mure kaore he hanga hei rite ki te WOODS' GUM PEPPERMINT CURE.

Tiriti. Kei te Tiriti rawa o Versailles, te Kawenata o te whakamutunga i te pakanga nui ka hori ake nei, ka tahi ano nga Pirimia o te Emepaca ka haina. I haina to tataau nei Pirimia, a Te Maahi i mate tata ake nei.

I tupono hoki te Tiriti o Waitangi, he Kawenata i waenganui i te Kuini o Ingarangi, me te iwi Maori. Kaore nga roia o Nui Tireni e mohio ki nga ture International, kaore hoki e mohio ki nga whakahaere a te Maori.

Otira ki tooku whakaaro, kotahi tonu te tohunga kei Niu Tireni nei mana e marama ai kia tataau taua Tiriti o Waitangi. He roia ia i ata kurangia. He marama ia ki nga taaha e rua, taaha Ture International, taaha Maori. Tetahi no tona pakungā mai ano ia i uru ai ki nga hui Maori mo te Tiriti o Waitangi. Kua pataia e ia nga whakaaro o Taute ma, o Te Kupa ma, o era atu roia rongonui mo runga mo tenei take. He mema ia no te Paremata i naianei. Kei roto i taua whare e korerorerotia ana taua Tiriti ia tau ia tau. Taua tohunga ko Apirana Turupa Ngata. M.A., LL.B.

Nui atu te marama kia au o ana whakamarama e takoto nei i roto i te "Toa" mo taua Tiriti. Kaore e kitea e tooku hinegaro nga wahi o te Tiriti nei i waho atu i ena whakamarama hei Kapohanga mai ma tetahi atu "roia o ro ngahere" (bush lawyer) hei kaupapa Hahi hou mana. Mehemea he korero mo tetahi ki nga mate o te tinana o te tangata, kei runga ake tooku tohungatanga i to Apirana. Tena mo te Tiriti nei, e tama ma ko te waiu tonu tena nana tena tangata i whangai. Tupono hoki i onokia tena purapura ki roto ki te hinengaro wairakau.

Te take o tenei tuhituhinga he whakaatu tonu ake i te kore mohio o oku nei, me tetahi ropu nei noa atu mo tenei kaupapa mo te Tiriti o Waitangi. Kaore noa hoki matau nei e porocarea ake. Taku whakatonga ake, ko te hunga e korero nei mo te Tiriti nei ko te hunga i eke ki ta te pakcha e mea nei: "I peeke ratau i te hoiho i mahue. No te mutunga o te rechi, ka haere ano ratau ki te mataaho kia utua mai he 'tiwi' ma ratau."

TE HUI TAKIWA O TE ATIRIKONATANGA O HAKI PEI.

ITU te Hui Takiwa o nga Pariha o Haki Pei Moteo i te 30 me te 31 o nga ra o Akuhata, 1925. Ko nga mema enei i tae mai:—

Perehitini: Te Pihopa o Waiapu.

Atirikona: W. J. Simkin.

Nga Minita: Waipatu, F. A. Bennett (Kai-tirotiro); Mohaka me te Wairoa, Hemi Huata; Moteo, Peni Hakiwai.

Ka pa te mate mare ki te tamariki whangaia ki te WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.

Mangai-reimana.—Moteo: Porokoru Mapu. Omaha: Bob Tutaki. Waiohiki: Kurupo Tarcha. Westshore me Miani: J. Karaitiana. Wharerangi: Nirai Aporo. Waipawa: Hemi Rapaea. Porangahan: Hare R. Edwards. Waipatu: P. H. Tomoana. Kohupatiki: Te Hore Chadwick. Te Hauke: Hori Tupaea. Waimarama: Kato Nepe. Taniwaka: Reihana Karaha. Wairoa: Rewi Tamihana. Rangiahua: Pene Hema. Mohaka: Awhi Te Kahu. Waihua: Neri Hokena.

I tae mai te whakaatu a enei mo to ratou pouri mo te korenga e watea ki te haere mai:—A. Maaka o Takapanu, Takuta Tatere o Taniwaka, Ture Kirihi o Waimarama, me Hurikino o Te Pakipaki.

I whakapuaretia te Hui e te Pihopa ki te inoi. Ka mutu ka whai-korero te Pihopa (mo tera putanga o te pepa ka perehi ai tana whai-korero).

NGA MOTINI I WHAKAHAERETIA E TE HUI.

1. Na Hori Tupaea i motini, na Hemi Huata i tautoko:—
“Kua tae tenei ki te wa e tika ana hei whakahaerenga tikanga ma tatou ma Te Hahi Maori i etahi huarahi e taea ai te whakarahi ake o te oranga-a-tau mo a tatou minita.”

Otiira i whakaatu Te Pihopa kaore e taea te whakahaere i tenei motini i tenei wa engari me ata waiho atu kia tae ki te wa e tu ai Te Pihopa mo te Hahi Maori, katahi ka whakahaere ai. Engari kei te tika tonu tenei motini.

2. Na Awhi Te Kahu i motini na Neri Hokena i tautoko:—
“Kia tu Te Hui Takiwa a tenei tau e heke iho nei ki Mohaka.”

Te whakamarama a Te Pihopa me waiho ma Te Pihopa Maori hou tenei take e whakarite.

3. Na Rev. Hakiwai i motini, na P. H. Tomoana i tautoko:—
“Kia puta he whakamahi ma tenei hui mo te pai o te whai-korero a Te Pihopa a kia perehitia ki *Te Toa Takitini* me te tuku hoki i nga perehitanga ki Te Iwi Maori.”

Paahitia ana.

4. I patai a Repanga: “Mehemea ka taea te whakahaere o te mahi i te Whare-karakia o Tongoio i tenei tau.”

I whakamarama a Atirikona Simkin i nga rarururutanga. Mehemea ka kitea he tikanga hei apiti ki te kaupapa o te moni e toe ana, tera e tere te whakaara i tana whare. Ko te utu mo taua whare £1,200. Ko te moni kua takoto £750. I whakamarama Te Pihopa kaore e oti taua whare i te moni kua takoto a me kaha a Repanga me tona iwi ki te kahi kia nui ake te moni, engari ko te ahua mo te whare me pera i te ahua tuatahi, a me whaka oti taua whare notemea kua oti ke etahi o nga mea, ara nga wini, me nga toa, me nga rakau mo te tuanui. Ko te mauranga atu i nga pereki me era atu taonga i Nepia ki Tangoio kei te waiho atu ma nga Maori ano e whakahaere.

5. Nga patai me nga whakautu a Te Pihopa.

- (a) Ka taea ranei te whakangawari ake nga tohutohu i paahitia e te hui i noho nei ki Rotorua i te 23 me te 24 o Hune ara kia waiho mo nga ra timatanga o Hanuere ka timata ai te mana o aua whakaritenga. —P. H. Tomoana.
- (b) Ka taea ranei te kororeroro mo te uru noatu o nga tamariki o Heretaunga ki roto i nga kura o Te Aute me Hukarere? P. H. Tomoana.
- (c) Ka taea ranei te whakauru atu i te ingoa o nga anahera ki roto i nga inoi taurangi?—Rev. Huata.
- (d) Ka whaimana ranei nga tangata kaore nei i whakaungia kia tu hei reimana?—P. Mapu.
- (e) Mo te tanu tupapaku i nga mea kua uru atu ki te hahi Ratana: Ka whaimana ranei nga minita ki te tanu, ina tonoa mai i runga i te whakaaro o te tupapaku i a ia e ora ana kia riro ma tenei hahi ia e tanu, a me tona ripeneta hoki?—P. H. Tomoana.
- (f) Ka whaimana ranei te tanu i nga tamariki i iriiria e te hahi a uru atu ana ki te hahi Ratana?—J. K. Rapaea.
- (g) Ka whaimana ranei a Rev. Huata ki te haere i roto i nga rohe e te parihia o Te Wairoa i te mea kua unu nei a Rev. Manaro i a ia?—Rewi Tamihana.
- (h) Ka taea ranei e te Pihopa te haere ake ki Rangiabua ina tae ake ia ki Te Wairoa?—Peene.
- (i) Ana ano ranei tetahi tabua moni a te Hahi e ahei ai nga Pariha Maori ki te nama moni hei hanga whare karakia, whare minita, whare mihaua, ranei. Te whakamarama he hiahia no matou no nga tangata o te hahi i Porangahau ki te hanga whare karakia pohatu mo matou i tomes kua kaha rawa te pakaru o te whare tahito, a he uaua te kitea katoatia o te moni inaianei engari ki te taea te tuku mai he pauna mo te pauna e te hahi, katahi ka maha ka ngawari te taha kia matou. —H. R. Erueti.
- (k) Pehea nga tupapaku o te hahi Ratana, i te mea he arupa no te whare karakia, ka taea ranei te tanu ki roto i aua arupa?—Rev. Hakiwai.

He aha te mihi o Te Pihopa ki nga patai me te whakautu hoki i tenei aroha me tona tangi tahi hoki i roto tona mekau me te pateran ake e ahei rorororo i whanganui i te hui i pakaru ai tetahi ki waho o te hahi i runga i nga tikanga o te hahi iteene. I tohutohu ia, kia kaha kia u ki te Whakapora. Mena timata mai i a Te Koraiti, tuku iho ki Anga whakapora me ki whakapora papatanga o Te Whakapora Karaitiana tuku iho ki tenei ra, tae mai nei ki te ra i whakaporerororutia ai ratou, ka nohoia iho te hahi ka peke atu ki wabike. Kideranei te tangi me te mouri o te ngakau mo ratou, me te aroha iho ki nga patai. Ko nga tikanga o te hahi he mea i whakaitia i tenei.

te rapunga a nga ropu i huihui, tae iho hoki ki tenei o nga hui i tu nei ki Rotorua i whakaritea ai nga kupu tohutohu i panuitia ra i roto i *Te Toa Takitini*, he mea era i whakaritea e te Ropu i kohiritia ki te tiroiro i nga tikanga e whakararuraru nei i nga kaupapa Karaitiana. Ko nga whakamarama katoa kei roto i te kauwhau.

KO NGA WHAKAUTU MO NGA PATAI.

- (a) Na Te Ropu Huihui tenei whakaritenga, chara i te tangata takitahi. E kore e taea te ki, i panaia atu ratou, kaore, engari ko ratou i rere atu ki waho i te kaupapa o te hahi. Oira kei te mamae kei te tangi atu te ngakau kia ratou, a, ina tae ki te wa e kite iho ai ratou i te he o te rerenga atu ki waho a ka mahara ki te hoki mai tukua mai e te ngakau karaitiana, ina ripeneta ratou. He maha o taua hunga kua rere atu nei ki waho kaore i te marama ki te ahua o ta ratou hainatanga, na reira kia kaha ki te whakamarama, na te maramatanga hoki o etahi, e noho tahi nei tatou. Kaore ratou i te panaa i roto i nga karakiatanga. Pai tonu ratou kia haere mai. Engari kua ratou hei tango karakia.
- (b) Ae, he putake hoki tena e tika ana kia kaha te titiro atu, me tuku a-motini mai kia koreria ai te hui mo tena putake.
- (c) Tera tetahi inoi kei a tatou Rawiri mo te ra o "Mikaera me nga Anahera katoa." Pai tonu tera inoi hei whakahua ma tatou.
- (d) Ko te tikanga pai rawa ara ko te Whaka-u i roto i Te Hahi, na reira ko te tangata e whai ana kia tu ia ki roto i te ropu whakahaere i nga tikanga o Te Hahi me whaka-u.
- (e) Ka whaimana noatu nga minita ki te tanu tupapaku, engari kei te takoto ano nga karakia tanu e hangai ana mo tena ahuatanga mo tena ahuatanga. Ko te ripeneta o te turoro i mua i tona matenga, me maatua ripeneta rawa ia i mua o etahi pono kia rua, katahi ka marama. Kei a au ano hoki etahi karakia e rite ana mo te hiahia o tetahi o etahi tangata, ropu ranei kia hoki mai ano ki roto i te hahi. Ko te hunga kua mahue te hahi, me maatua tuku rawa atu i a ratou ki roto i nga tikanga katoa o taua karakia whakauru mai ano i a ratou, katahi ano ka tika te uru mai ano.
- (f) Ae, kei te whaimana tonu. Kaore te hara o nga matua e utaina ki nga tamariki i runga i tenei whakahaere.
- (g) Ae kei te whaimana tonu. Me haere kia tupu mato-mato tonu ai nga mahi.
- (h) Waiho kia tae mai taua wa, notemea kei te tu te hui ki Akarana a tenei wiki ano, he whiriwhiri mo te putake

whakatu Pihopa mo Te Iwi Maori, akuanei pea ka tu te Pihopa hou, ka riro i a ia nga haere. Otira mehemeca ki te mau tonu ko ahau hei haere ki era rohe, ka whakapau ahau i taku kaha kia haere atu kia kitekite i nga iwi o Rangiahua.

(k) He urupa ena no te katoa; ae ka taea te tana i runga ano i nga karakia e rite ana.

6. Na P. H. Temoana i motini:—Me tuku noatu nga tamariki o Heretaunga nei ki te kura o Te Aute me Hukarere. Na Rev. Hakiwai i tautoko.

I whakamarama a Hori Tupaea ahakoa kaore i te tino marama nga tangata na ratou i tuku te whenua mo te kura o Te Aute engari e kīia ana na Te Hapuku, na reira ka whakaritea e ia te rohe, kei Patangata me Te Hauke, kia ata takoto ai ko nga uri o tenei tangata hei mananga mo tenei ahuatanga e korerotia ake nei e te motini.

I whakamarama Te Pihopa kei te rite tetahi wahi o tenei motini, i nga Kai-tiaki o te kura, a me ata waiho ma ratou tenei take e ata tirotiro.

7. Na P. H. Temoana i motini:—Kia puta he mihi ma tenei hui ki Te Hinota Topu mo te ratou whakaaro nui ki te Hahi Maori a e tino whakaae ana hoki tenei hui ki ta ratou putake e whakahaere nei kia whakaturia he Pihopa Maori motuhake hei upoko mo taua Mihana Maori. Na Rev. F. A. Bennett i tautoko a paahitia ana i te pooti-a-waha.

8. Na Peneti raua ko Hare R. Erneti: Ko tenei Hui o nga tangata o te Hahi e noho nei i te takiwa o Haki Poi, e whakaatu ana ki o ratou hoa Karaitiana o te iwi pakeha kaore ano te maha pooti waipiro kia tukuna mai ki a ratou. He inoi tenei ki o matou hoa a te wa e pooti ai ratou, kia mahara kei a ratou anake te whakataunga o tenei take, mo te taha Maori, me te taha pakeha.

9. Na Peneti raua ko Hemi Rapaea: Kia tukuna atu e tenei Hui te mihi ki a Te Katene Pukerua mo ona e takoto mai nei i roto i tona mate, me te whakaatu i te aroha ki a ia i tenei wa, me te inoi hoki kia tau te manaakitanga a te Atua ki a ia i roto i tona mauuitanga.

10. Na Peneti raua ko Hemi Huata: He tono ki te Pihopa kia whakaae mai ia ki tona kanwhau i te ata o te Ratapu mo te Hahi a Ratapu kia tuituhia mai ka porahi ai kia marama ai te iwi Maori mo tenei putake. Whakaetia ana.

11. Na Hemi Rapaea raua ko Peneti: "He mihi na tenei Hui ki te Tari o te Pihopatanga mo te whakahoutanga i te puka-puka rehita i te tangata he mema no te Hahi o Ingarangi, me te tono atu mehemeca e taea te mahi: (1) Kia rua nga kape o ia rehitatanga, kotahi hei tuku atu ma te tangata i haina, ko tetahi ma te Minita. (2) Ko te kaititiro o te hainatanga, me minita, me kai-karakia, me tangata ranei kua oti te Whakan."

Ko te utu a te Pihopa: Ko tenei tauira rehita na te Hahi o mua iho. Waiho maku e mau atu tenei tono ki te hui a nga Pihopa kei Akarana i tenei wiki.

12. He patai: Me pewhea he tikanga mo nga whare-karakia e tu nei i runga i nga whenua kaore ano kia tapaea ki te Hahi, a kei te tohe te Hahi Ratana kia whai mana ratou ki aua whare-karakia?

I tono te Pihopa ma Peneti e whakahoki. Ko tana whakahoki tenei: Kei te marama tonu te ture pakeha me te ture Maori mo tenei ahuatanga. Me tango ake ko te Ture Whakatikatika i nga Whenua Maori o te tau 1921 te 5 o nga tekiona e whakaatu ana e ahei ana te Kooti Whenua Maori ki te whakahaere i nga take e pa ana ki nga whare-karakia, whare-a te Hahi, whare runanga, whare-kai me era atu whare o te iwi, ka tuku ai i aua whare ki te ropu e tika ana hei pupuri. E pa ana tenei rarangi o te Ture ki te whare anake meh mea ka pera te whakaaro, ki te whenua hoki mehemea ka hiabiatia. Kei te mohiotia nga whare-karakia i hanga mo te Hahi o Ingarangi motuhake, no-reira kaore he uauatanga o tenei tekiona o te Ture. Ko nga wahi kua pa he raruraru, ma koutou ma nga tangata o te Hahi e tono ki te Kooti Whenua Maori kia tirotirohia ena rarururutanga i waenganui i a koutou. (Tirohia Section 5, Native Land Amendment and Native Land Claims Adjustment Act, 1921.)

13. Na Hemi Rapaea raua ko Peneti: Kia kaha tatou te Hahi Maori i te Atirikonatanga o Haki Pei ki te whakarite i te wahi ma tatou (£33/6/8) o te rau pauna i te tau, hei awihina ma tatou i nga mahi Hora i te Rongopai o te tatou Ariki ki nga iwi o Inia. Paahitia ana.

14. Na Peneti raua ko Hemi Huata:—Kia tukuna atu e te Perehitini te tatou aroha me a tatou mihi ki a Pihopa Ataria me tana whanau, me ona hoa mahi i tera wahanga o te maara a te Ariki, me te whakaatu kaore ia i te wareware i a tatou. —Pea hitia ana.

15. Na, Rev. Huata i motini, na H. K. Rapaea i tautoko: E mihi ana tenei hui ki nga moreru o Moteo mo te nui me te pai o ta ratou manaaki i te hui. Paahitia ana.

I puta nga mihi a te Pihopa mo tenei hui. —Ka teka-matahi aku tau e tu ana hei Pihopa mo Waiapu, katahi ano ahau ka kite i te Hui takiwa o te Hahi Maori, kia penei rawa te kotahi o te whakaaro, te marama, te kaha ki te whawha atu ki nga take nana, te hihiko o te wairua o te tangata. Ma te Wairua Tapu koutou me te koutou iwi e manaaki, e arataki a nga ra e heke iho nei. Kei te kaha taku aroha ki a koutou i te mea kua tata mai nga ra e wehe ai koutou i raro i toku mana, a ka noho mai koutou i raro i te mana o te koutou Pihopa hou, ko te aroha ki a koutou ka mau tonu.

[Nga moreru o Moteo kia e tu rawa koutou mo ta koutou manaaki nui i ta tatou Hui. Kaore he kupu i ko atu i ta te Pihopa e mea ra, ko te tino Hui tenei a te Hahi Maori i roto i enei tau teka-matahi. Titia to raukura hei whakapaipai mou mo nga tau e takoto mai ra. Kia ora koutou katoa mo te pai o ta koutou manaaki i te Hui.—*Etita.*]

NGA MANAAKI A TE ARAWA I NGA MANUHIRI TUARANGI.

Na A. T. Ngata, M.A., M.P.

E HARA inaianei i whakawahia ai nga marae o Te Arawa hei marae manaakitanga i nga ope tuarangi e haere ana mai ki enei motu. He ope Kingi te ope, he ope Piriniha te ope, he tohunga ranei, he Kawanatanga ranei, he toa ranei no nga pakanga, he apiha ranei no nga ope manua o tawhiti, ka turia e Te Arawa ona marae, ka manaakitia te paerangi ki nga manaaki rangatira a te iwi Maori. He wa i awhinatia ratou e era atu iwi o te motu, he wa takitahi nei i ara; he wa ko ia anake ano ki runga ki ona marae tu ai, takahi ai, korero ai, pukana ai. Ka huri nga ope ka waiho iho nga mihi ki a Te Arawa, mo te iwi Maori katoa, ka whiwhi tahi era atu waka i te ingoa pai.

E rua nga ope nunui i whakamanuhiritia e Te Arawa ki te Papaionuru, i Ohinemutu i tenei marama ka taha nei, ko te ope o nga Apiha o nga manua o Marikena, ko te ropu o nga kai-whakahaere o nga nupepa nunui o te Emepaea. Na te rau o te poi i nga ringa o nga wahine ataahua, na te taparahi, na te peruperu, na te roo marae o o tatau tipuna, na enei i whakaea te taha ki te iwi Maori katoa. Na Te Arawa nga mahi, ka uru noa atu tatau e pae atu nei. Mo Te Arawa nga mihi, tau rawa iho hoki ki a tatau. Na reira kia nui a tatau whakamihhi ki o tatau whanaunga.

Kei te taha o Te Arawa ko ona moana whakapaipai, ko nga wai ariki. E whitu ano nga baora e rere mai ai te tereina i Akarana ka tae mai ki Rotorua, e takoto ana nga moana nei, e hu ana nga wai ra, e tu ana ana a Te Arawa i ona marae. Otira, na te tangata tuhi korero ki nga nupepa o Amerika, i haere mai i te taha o te ope o nga manua, nana i whakamahara ki nga pakeha o Akarana, kei o ratau taha tonu nga mea tino whakamiharo o enei moutere, nga mea tino rongonui ki te ao, nga waiariki, nga moana, te iwi Maori poka ke te ahua i era atu iwi Maori o te ao. Na, kei te titiro hou te iwi pakeha i tenei wa ki Rotorua, i te kupu a taua Marikena ra, na te noho tahi o Rotorua, o te iwi tawhito nona te papatipu, i tino pai rawa ai.

E koro Taupepoki, kia ora teni koe, koutou ko o tamariki, ko o mokopuna, na koutou na i whakanui tatau i te aroaro o nga iwi nunui o te ao. Tera ra e whaihua enei manaaki a koutou. He ahahoki a te pakeha manaaki, kei tona ahua ano. Ko au ia he mahana rawa, whaia ka haria atu ki runga tonu i ona waka tipua takatu ai, tera ra e ngoto ki te manawa, hei manakana i roto i nga tau. Kei te Marikena e whakahaere ana o tatau whanaunga i Hawaii, i Hamoa. Ma te ope nupepa ra e panui ki te ao te tu rangatira o teiwi Maori ahakoa nou anake taua taha ra; te whakamiharo o te rarapa o te poi ahakoa na au mokopuna anake ia i whiu; te wana o te haka, ahakoa ko au tamariki anake i takahi. Kapai, kia mohio ai o tatau hoa pakeha i konei tata nei, kei te kitea mai ano te iwi Maori e tawhiti.